

УДК 821.162.1-3.09

**НАРОДНІ НАРАТИВИ У “СПОГАДАХ З ПОЛІССЯ,
ВОЛИНІ І ЛИТВИ” ЮЗЕФА ІГНАЦІЯ КРАШЕВСЬКОГО:
ТЕМАТИКО-ЖАНРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Лілія ДАВИДЮК

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет філології та журналістики
вул. Винниченка, 30-А / 308, Луцьк, 43000
Кафедра української літератури
e-mail: kyslynka@gmail.com*

У статті розглядаються народні оповідання, записані Юзефом Ігнацієм Крашевським під час перебування на Західному Поліссі. Особлива увага приділяється аналізу жанрових особливостей народних наративів, їх регіонального побутування. В ході дослідження виявлено неточності в жанровому означенні автором записаних зразків. Вказано на своєрідність праці Ю.І.Крашевського “Спогади з Полісся, Волині і Литви” як один зі способів осмислення й подання фольклорних текстів закордонним дослідником у ХІХ ст.

Ключові слова: Західне Полісся, народні наративи, фольклорні тексти, тематико-жанрологічні особливості, сюжет.

Юзеф Ігнацій Крашевський (1812–1887) – польський та український науковець і громадський діяч. Його перу належить близько 600 томів художніх, публіцистичних, літературно-критичних, історико-етнографічних праць. У 1838–1860 рр. дослідник перебував на Поліссі, майже десять із яких прожив на території нинішніх Маневицького (с. Омельне) та Луцького (с. Городок) районів Волинської області. Вражений багатством краю, невтомний збирач зразків народної культури досліджував його побут, звичаї, словесну творчість. Мандруючи Поліссям, він записував і прозові зразки фольклору, зазначаючи, що це важливо для пізнання духу й характеру народу¹.

Західнополіська наративна творчість відображає розвиток народних вірувань від первісних міфологічних до глибоко християнізованих. Історичні, реалістичні, побутові оповідання демонструють принципи застосування народної уяви у профанному часопросторі та її поєднання з усіма набутими сакральними знаннями попередніх поколінь.

Попри це, досі немає системних досліджень, присвячених народній прозі Західного Полісся. Здебільшого науковці аналізували деякі твори міфологічного характеру².

---

¹ Крашевський Ю. І. Спогади з Полісся, Волині і Литви. Луцьк, 2012. С.26.

² Давидюк В.Ф. Українська міфологічна легенда. Львів, 1992; Давидюк В.Ф. Поліська дома. Фольклорно-лінгвістичний збірник. Вип. 1. Луцьк, 1991; Давидюк В. Культ вовка на Поліссі. Електронний ресурс: Режим доступу: <http://www.spadok.org.ua/polissya/kult-vovka-na-polissi>; Давидюк В.Ф. Культ вужа в хліборобській традиції поліщуків // Кроковес колесо: Нариси з історичної семантики українського фольклору. Київ, 2002; Давидюки Віктор і Микола. Матеріали до “Ілюстрованого атласу народної культури Західного Полісся”: Вовкулака // Фольклористичні зошити. Вип. 9. Луцьк, 2006. С.67–86; Давидюк В.Ф. “Вовчі потачки”

Топонімічна проза регіону стала об'єктом дисертаційного дослідження Наталії Шкляєвої³. Інші тематичні групи західнополіської наратології залишилися поза увагою дослідників.

На початку XIX ст. Ю.І.Крашевський був одним із поодиноких збирачів фольклору на західноукраїнських землях⁴. Праця польського вченого “Спогади з Полісся, Волині і Литви” стала цінним джерелом для вивчення української культури. Стиль дослідника вражає інформативністю і водночас художністю. Особливу цінність становлять народні наративи, введені автором як ілюстрації й пояснення своїх спостережень, демонстрації поетичності традиції краю тощо. Саме тому його подорожні нотатки й досі справедливо вважаються одним із кращих творів такого жанру⁵.

“Спогади з Полісся, Волині і Литви” неодноразово розглядалися дослідниками з різних наукових ракурсів: історичного⁶, археологічного⁷, культурологічного⁸, графічного⁹, краєзнавчого¹⁰. І все ж ґрунтовних спеціальних досліджень західнополіських зразків фольклору, вміщених у цій праці, не створено.

на Поліссі // Кроковеє колесо: Нариси з історичної семантики українського фольклору. Київ, 2002; *Левкович Надія*. Демонологічні вірування українців про домашнього духа-опікуна (на сучасних польових матеріалах Бойківщини та Західного Полісся) // Фольклористичні зошити. Луцьк, 2008. Вип.11. С.113–121; *Данилюк-Тереушук Т.* Народна міфологічна традиція округи Червищ // *Минуле та сучасне Волині та Полісся: Камінь-Каширський в історії Волині та України*: Наук. зб. Вип.20. Луцьк, 2006. С.124–126. *Виноградова Л.Н.* Полесская народная демонология на фоне восточнославянских данных // *Восточнославянский этнолингвистический сборник. Исследования и материалы*. Москва, 2001. С.10–49; *Виноградова Л.Н.* Народная демонология и мифо-ритуальная традиция славян. Москва, 2000.

³ *Шкляєва Н.В.* Топонімічна народна проза Західного Полісся: історія і сучасність. Луцьк, 2006.

⁴ *Давидюк Лілія*. Історіографія народної прози Західного Полісся // *Волинь філологічна: текст і контекст*. Українська література як художній феномен: зб. наук. праць. Луцьк, 2015. Вип.19. С.50–57. Режим доступу: <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/7158/1/7.pdf>

⁵ *Колосок Б.* Ю.І.Крашевський на Волині і в Коломиї // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 2012. С. 10; *Шалагінова О.* “Спогади про Волинь, Полісся і Литву” Ю.І.Крашевського як цінне джерело для вивчення історії культури Волині // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.176.

⁶ *Бондаренко Г.* Юзеф Ігнаці Крашевський (До 200-річчя від дня народження) // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.6–8.

⁷ *Охріменко Г., Локайчук С.* Археологічні студії Ю.І.Крашевського // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.49–52; *Kuśnierz J.* Józef Ignacy Kraszewski jako archeolog // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.53–54.

⁸ *Шалагінова О.* “Спогади про Волинь, Полісся і Литву” Ю.І. Крашевського як цінне джерело для вивчення історії культури Волині // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.176–178; *Надольська В.* Роль Ю. Крашевського у вивченні і збереженні пам'яток історії та культури Волині // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.66–69; *Надольська В.* Вивчення польськими краєзнавцями діяльності Ю.Крашевського на Волині (1920–1930-ті рр.) // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.75–78; *Комашко А.* “Zadnego dnia bez słowa pisanego” // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.25–35.

⁹ *Климчук А.* Юзеф Ігнаці Крашевський – художник // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.41–48.

¹⁰ *Кудь В.* Волинське село першої половини XIX ст. в повістях Ю.Крашевського // *Минуле і сучасне Волині і Полісся*. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної нау-

Мета пропонованої розвідки – тематико-жанрологічний аналіз народних оповідань, записаних Юзефом Ігнацієм Крашевським. Це зумовлено тим, що виявлення деяких текстологічних особливостей, нарративних моделей, функціонального спектру зафіксованих прозових текстів дає підстави окреслити один із етапів функціонування оповідальної традиції на Західному Поліссі.

“Спогади з Полісся, Волині і Литви” Ю.І.Крашевського – праця, яка демонструє одну з форм подання фольклорного матеріалу на початку XIX ст. Автор не систематизує текстів (як Казимир Войціцький – за тематичним критерієм), не виділяє їх в окремий розділ (як, наприклад, у збірнику Оскара Кольберга), а органічно вводить їх у свою розповідь про Західне Полісся – “поетичний край”, народ якого “був поетом”. Нечисленні оповідання в тексті – це незначна частина з того найкращого, що міг почути дослідник під час своїх подорожей. Так, розповіді про географічні об’єкти, пояснення назв місцевостей, анекдотичні історії – це відтворені яскраві враження дослідника, які зробили їх “цілком достовірними” – “усе можна перевірити на місцях, у переказах, у книжках”¹¹.

Жанрове визначення зафіксованих прозових зразків автор подає нечітко, означуючи їх то як перекази, то як легенди, то як забобони чи історичні анекдоти, повісті, хоча найчастіше вживає термін “легенди”. При цьому він не раз зазначає, що “важко припустити, щоб в її [легенди] основі лежала справжня подія”¹², що ці “місцеві перекази не знати, наскільки правдиві”¹³. Так, будучи цілком переконаним, що подані фабульні історії є видуманими, Юзеф Крашевський цілком резонно називає їх саме поліськими легендами, адже невпевненість у достовірності, наявність відвертого вимислу – одна з визначальних ознак цього жанру.

І все ж, не всі народні нарративи, наведені в творі, є легендами. Щоб уникнути в наступних дослідженнях цієї неточності, зробимо спробу охарактеризувати зразки народної прози, які наводить Юзеф Крашевський, за сучасними науковими критеріями, тобто, жанрово означити кожен твір окремо.

До справжніх легенд можна віднести вміщені у “Спогадах” такі розповіді:

– **про місцину Скочище** (“Страшна тут сталася колись подія. Жила собі в цьому селі одна дуже гарна дівчина, і закохалися в неї двоє парубків. Ходили за нею, як тіні, дарували гостинців, засиляли сватів. Але чи злий дух дівчині серце закляв, чи зурочили її недобрі люди, не могла ніяк покохати жадного, і відкинути обох не вміла. Батьки щоденно казали, що пора, любонько, виходити заміж; а вона все не хотіла. Бо в хаті тяжке життя для молодиці, їй не те, що дівчині: панщина, дім, чоловік, а як дасть Бог, то й діти – все на її голову, нема просвітлої години. Це ще як душа до душі пристане, і люди полюбляться, то можна знести таке життя. А дівчина не покохала ні одного, ні другого. Усе відклала на потім: то як прясти кінчить, то як пояса витче і нитки пофарбує, то як сестра виросте. Геть усе перебрала, а батьки наглили, треба було вирі-

кової історико-краєзнавчої конференції. С.63–64; Дем’янюк О. Використання творчої спадщини Юзефа Ігнація Крашевського в навчальному курсі “Туристичне краєзнавство” // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.106–110; Златогорський О., Рудецький П. Волинське Полісся у творчій спадщині Ю.І.Крашевського // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Вип.43: Юзеф Ігнацій Крашевський і Волинь. Матеріали XLIII Волинської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. С.173.

¹¹ Крашевський Ю.І. Спогади з Полісся, Волині і Литви. С.8.

¹² Там само. С.26.

¹³ Там само. С.54.

шувати. Знайшла, бідна, недобрий вихід. Як ішли з празника коло того місця, де Горинь розливається на стає, сказала їм наполовину жартома, наполовину правдиво:

– Хто з вас перескочить через річку, за того піду!

Мабуть, думала, що як їм так скаже, то вони її покинуть. Але парубки сходили до церкви, взяли благословення від попа, не кажучи для чого, цілували хреста і Євангеліє, тоді пішли на берег річки і, перехрестившись, пострибали один за одним, і обоє потонули через дівчину. А вона як це побачила, замучила її совість і взяв жаль за ними:

– Як дві душі погубила, то нехай і я загину! – закричала і третьою скочила в Горинь. З того часу це місце називають Сकोщищем¹⁴;

– **про сусідів-мисливців** (“В одному місці Полісся сусідив пан зі шляхтичем, обоє були пристрасними мисливцями, обоє були заздрісні своїх лісів; проте пан не полював у шляхтичевих лісах, а шляхтич, маючи менше своїх, часто заглядав до панових кней. А коли не міг нічого вполювати, то посилав людей зі світлом, щоб хоч нагнали звіра до його лісу з панського. Набридло це панові, тож одного разу, впіймавши пару сусідських гончаків, що забігли йому до лісу, наказав повісити їх на дереві.

Неможливо описати гнів, погрози та лайку шляхтича! Закипіла в ньому помста! Що ж це таке: два найулюбленіші, найкращі гончі та на сосні! Така ганебна смерть таким заслуженим створінням – повішено, як злодіїв! Заприсягнувся шляхтич відомстити, щоб більш не кортіло, і чекав нагоди.

Їде він раз своїм лісом, коли бачить, якийсь хлоп рубає дрова.

– А звідки ти, голубе?

– З Д... – Якраз із села пана графа! Яке щастя! Шляхтич на radoщах аж підскачав.

– І це ти смієш у моєму лісі рубати дрова?! А ти знаєш, що твій пан зробив з моїми собаками?

– Ой, даруйте, пане! – І чоловік, упавши на коліна, став молити й благати. Шляхтич тільки покрутив вуса, холоднокровно покликав своїх людей і, наказавши випрягти з воза воли, повішав їх на дереві.

– Іди ж та розкажи про це своєму панові, а він тобі нехай заплатить.

Так шляхтич помстився; а пан, мабуть, ніколи більше не мав охоти вішати собак, бо й справді заплатив за воли¹⁵;

– **про святоблिवого братчика** (“На будівництві колегіуму був один дуже святоблिवий братчик, який сильною вірою і ревними молитвами творив багато чудес, аж поки ксьондз-ректор, чи через чернечу покору, чи для перевірки послушенства, їх йому надалі заборонив. Бачимо, до якого сліпого зречення власної волі зобов’язували єзуїтські регули; слухняний братчик припинив робити чудеса. Але якось раз, минаючи фабрику, чує, що хтось кличе на поміч; дивиться, аж один з робітників упав з риштування і летить.

– Рятуй! Рятуй! – кричать йому всі, хто був.

– Не маю на це дозволу від ксьондза-ректора, – промовив покірно, – але чекайте, піду попрошу його.

Ледве вимовив “Чекайте!”, як робітник завис у повітрі і так чекав, аж поки послушник повернувся від ректора з отриманою згодою на врятування. Тоді братчик став на коліна, помолвився, перехрестився, і муляр легко та поволі опустився на землю¹⁶);

¹⁴ Крашевський Ю.І. Спогади з Полісся, Волині і Литви. С.25–26.

¹⁵ Там само. С.67–68.

¹⁶ Там само. С.108–109.

– про закопані скарби (“У Камені Кошерському, згідно з легендою, мали бути закопані скарби в палацових сінях, приховані, запевне, в часи якихось воєн, вже у XVIII столітті. Незнайомий старець в Почаєві, довідавшись про прибуття Красицьких, дав про це досить детальні відомості. Розповідав, що в сінях, напроти кільця в стелі, є під підлогою склеп, під ним мала кімнатка, а в ній скриня з коштовностями. На вістку про це зібралася родина; відірвано підлогу, відкрито склеп, знайдено кімнатку, в ній навіть куфер, але вже порожній”¹⁷).

Сумніви виникають з приводу фольклорної автентичності творів. Характерна особливість усіх текстів – їх літературна обробка. Легко помітити, що сюжети викладені не дослівно, до того ж, без збереження усіх деталей. Збагачена художніми засобами мова творів, складні конструкції речень переконливо свідчать про авторську обробку фольклорного матеріалу.

Крім того, зібрані поліські фольклорні тексти Ю.Крашевський публікував польською мовою, у формі перероблених і пристосованих до загального художньо-інформативного характеру своєї книги спогадів. Якщо легенда про місцину Скочище викладена в повному варіанті, з послідовним розгортанням сюжету, збереженням драматизму змісту, причиново-наслідкових зв'язків у вчинках персонажів (це основні критерії для диференціації жанру легенди за класифікацією Віктора Давидюка¹⁸), то історія про закопані скарби у “Камені Кошерському” – зовсім коротка, зі скупим переліком подій. Можливо, дослідник знав й більш розширений варіант оповідання, але у спогадах легенда викладена саме в такій формі.

Щодо змістового наповнення, то в першому наративі поєднано декілька традиційних, проте різнорідних мотивів. Тематичним центром оповідання є випробування парубків і їх потоплення, а по тому – й загибель дівчини. Асоціативно такі події видаються відгомонам давнього обряду чоловічої ініціації. Безперечно, такий мотив трансформований і сповнений легендарного драматизму. Оскільки ця сюжетна частина є кульмінаційною, а ще й причиною *топонімічного* характеру кінцівки, класифікуємо наратив як *героїчний*. Адже центральною постаттю героїчних легенд завжди виступає людина в контексті гострих життєвих перипетій.

Разом із тим, згадка в оповіданні про зурочення є алюзією *міфологічних* уявлень народу про відьомство. Таке явище доволі популярне в західнополіському краї, а в прозовій традиції збережено чимало сюжетів з персонажами, художня природа яких пов'язана з волхвуванням. Важливо, що у легенді про Скочище такий елемент не поєднано з дією злого духа, а подано їх нарізно. Досі науковці визнають як пріоритетне твердження Дмитра Шепінга (та його послідовників) про походження фольклорних відьомських образів від реальних руських жерців – чорнокнижників і волхвів¹⁹, а їх зв'язок із надприродними силами почали вважати нечистим під дією нової релігії. Таким чином, цей сюжетний момент свідчить про збереження доволі давніх вірувань, які не асимілювалися з християнськими, а побутували паралельно. Хоча релігійний вплив таки присутній: означення “недобрі” люди та їх можлива злодіяльність – це вже пізніше трансформоване народне уявлення про небезпечність знахарів. До того ж, надалі в сюжеті згадано ще й Бога та християнські атрибути – хрест, Євангеліє, священницьке благословення тощо.

¹⁷ Крашевський Ю.І. Спогади з Полісся, Волині і Литви. С.145.

¹⁸ Давидюк В.Ф. Українська міфологічна легенда. Львів, 1992. С.30–31.

¹⁹ Шепінг Д. Мифы славянского язычества. Екатеринбург, 2008.

Деякі мотиви в легенді нагадують і про *весільний* обряд, наприклад, про обов'язкову структурну частину традиційного весілля – сватання. Це винятково давній звичай. Розповідь про “засилали сватів” може інформувати про збереження в локально-регіональному обряді архаїчних мисливських особливостей – адже молодий не брав участі в сватанні там, де початки традиції сягали обряду мисливської групової сім'ї. В оповіданні згадано також про одне з дрібніших дійств обряду – відмову (нарікання на те, що прядіння ще не закінчене, дівчина ще замала).

Сподіваємося, що розглянутий народний твір не зазнав значної авторської обробки, а відтак, проаналізована легенда стає свідченням певних особливостей, збережених в західнополіському наративі архаїчних елементів, їх трансформації та контамінації. До того ж, події історично окреслені згадкою про панщину. Отже, наратив порівняно пізнього походження.

На недавньому етапі функціонування наративної традиції виникла й розповідь про мисливську суперечку шляхтича з паном. Ю.І.Крашевський назвав її історичним анекдотом, хоча це оповідання відповідає основним жанровизначальним критеріям легенди. Окрім неточного означення її жанру автором, існує й проблема регіональної автентичності тексту – в ньому діють яскраво виражені персонажі, хоча вони й не зовсім поліські. Конфлікт на основі порушення приватної власності сюжетно оформлений, щоправда, і він не традиційний для Західного Полісся. Отже, аналізована легенда має героїчний характер. На нашу думку, народна форма твору дещо модифікована, адже наратив послідовно будується на порівняльному паралелізмі. Водночас у творі по-народному тонко підкреслено певні деталі майнової нерівності героїв і засуджено їх заздрисність, зажерливість і мстивість.

Історія порятунку робітника святоблним братчиком-сзуїтом теж однозначно пізнього походження. Та й нема підстав стверджувати, що джерело сюжету власне поліське, адже події відбуваються під час будівництва колегіуму в Пінську, а саме оповідання записане за спогадами про польського покровителя Андрія Боблю. Причому відсутня навіть найменша вказівка на конкретного респондента: “люди переказали”. Історія могла бути передана з пам'яті, а можливо, була почута дослідником раніше, не виключено, що й на рідних польських землях.

Легенда належить до героїчного жанрового різновиду. Водночас у ній поєднано й апокрифічні мотиви. Адже у творі засвідчені християнські моральні чесноти: смирення, чернеча покірність, послух. А поряд із тим – віра в чудесну силу широкій молитви.

У книзі спогадів Юзефа Крашевського зафіксовані й поліські перекази **про “Геродотове море”**, яке, начебто, існувало колись на цій території: “Давним-давно Чорне море (Еухуп) підходило аж по Пінськ і тут сполучалося з Балтійським, аж поки якийсь могутній київський монарх, котрому набридла така велика кількість води, розітнув гори, спустив стримуване море, і залишилися тільки недосохлі ще калюжі, теперішні пінські болота”²⁰. Найдивовижнішою легендою автор називає історію, яка в своїй основі може бути й реалістичною. Йдеться про те, що великим озером чи морем у давні часи вважалася заболочена територія Полісся під час весняних розливів чи паводків: марно в поліських весільних піснях згадується море під порогом хати, яке топчуть гості молодого. За всіма ознаками, розповідь про Геродотове море є історичним переказом. Адже саме жанр переказу передбачає реалістичність (у природі персонажів, структурі мотивів), зовнішню епічну позицію, відсутність зв'язку з оче-

²⁰ Крашевський Ю.І. Спогади з Полісся, Волині і Литви. С.104.

видцем на основі загальної значимості подій, відображених в оповіданні, форму хроніката, відкрити форму сюжетного оформлення та відсутність яскраво представлених персонажів²¹.

Відтак, переказом (побутовим) можна вважати й розповідь мельника **про Оконське джерело**: “Було, кажуть, раніше ще одне таке вікно, в іншому місці, – відповів, – але це вже давно. З того боку гостинця, за кілька стай, є навіть глибока, тільки що суха яма, і кажуть, що з неї перш так само йшла вода, як і тут. Раз нібито бігали корови й бички, прийшли напиться води до вікна, повпадали, та й решта за ними. Зараз од того часу обурилася вода, яма пересохла, а тут відкрилося друге вікно”²². Простежуємо, як походження побутового об’єкта пояснено реалістично-міфологічними подіями. Цілком достовірною може бути така історія, проте її вмотивування “обуренням” води зберігає ще й відголосок давніх світоглядних уявлень про водойми як місце очищення, а власне джерельну воду як живий та цілющий природний організм. Тому “вікно” після потоплення в ньому тварин, за народною логікою, не могло надалі функціонувати (залишатися життєвим).

Розповідь перевізника **про смерть хлопця через нерозділене кохання** (“Цей хлопець, – мовив Гор..., – сватався до одної шляхтянки, але якось не сподобалися одне одному, він потім невдовзі й заслаб, хворів і помер від того”²³) є реалістичною оповіддю. Ознаки цього жанру в тексті (реалістичний зміст, відсутність сюжету, локалізації, внутрішня епічна позиція) дають підстави зробити саме такий висновок. Незважаючи на те, що оповідач – “один з наших перевізників”, розповідь фольклоризувалась, бо увійшла в народну традицію, розвинувши одну з основних ознак фольклорного твору, дарма що автор називає її “місцевим забобоном”²⁴. Водночас короткий наратив демонструє народне поетизування ситуації: хворобу та смерть хлопця пов’язують із нерозділеним коханням. Хоч можна навіть припустити, що цей мотив має міфологічний характер, оскільки на Західному Поліссі дуже популярні (і найбільш продуктивні до сьогодні) народні оповідання, де в сферу шлюбних відносин втручаються надприродні сили. Очевидно, з часом розглянута оповідь могла б розвинути у фабульний сюжет. Адже наратив лише починав шлях свого побутування (це розповідь про молодого хлопця, “по якому саме дзвонили в церкві”).

У трансплантації народних наративів багато важить постать респондента. Оповідачі розглянутих текстів – козак, візник, провідник. Цілком імовірно, що розказану інформацію вони могли почерпнути й із польського середовища – від мандрівників, купців, іммігрантів – і переказати почуту історію на свій лад, видавши її за традиційно побутовий сюжет. Можливо, якась із оповідей, де Ю.І.Крашевський не вказує на оповідача²⁵, зафіксована автором і не на поліських землях.

І хоча деякі розглянуті фольклорні тексти, можливо, й не належать до власне західнополіських, брати до уваги й аналізувати подібні випадки в контексті західнополіської наративної традиції, на нашу думку, доцільно. Збирання цих прозових зразків дослідниками було початковою сходинкою на шляху осмислення фольклору. Тому Юзеф Ігнацій Крашевський, без сумніву, належить до тих особистостей, які брали участь у формуванні української фольклористики.

²¹ Давидюк В.Ф. Українська міфологічна легенда. С.30.

²² Крашевський Ю.І. Спогади з Полісся, Волині і Литви. С.61–62.

²³ Там само. С.53.

²⁴ Там само. С.53, 54.

²⁵ Там само. С.108–109, 145.

Цінність праці вченого полягає й у її своєрідності – зібрання та систематизоване видання фольклорних текстів не було метою дослідника, тому вони не стали основою його твору. Фольклорні наративи введені у спогади з іншою функціональною метою: описати творчий характер західних поліщуків, багатство їх етнічної уяви. Автор таким чином підкреслює й поетичність краю: красу краєвидів і фіксування її в народній творчості²⁶; невимушено показує, що оповідання – це частина історії народу²⁷, його побуту²⁸ та вірувань²⁹. Досліднику не треба переконувати в цьому читача: народні розповіді настільки органічно вливаються в текст, що стають невід'ємним пазлом у створеній картині поліського краю.

Ю.І.Крашевський називає народні оповідання досконалими й дуже поетичними легендами, художній аналіз яких у перспективі може стати предметом вивчення окремих розвідок. Літературна обробка автора стосується тільки стилю – пишномовного, щедрого на ліричні відступи, збагаченого різноманітними й оригінальними художніми засобами увиразнення мовлення. Чи могло це істотно позначитись на фабулі? Мабуть, не обов'язково. На це вказує й сам автор, наголошуючи на правдивості всього зображеного: “Ніколи не дозволяв собі домислювати, а тоді те, що примарилось, класти на карб історії”³⁰.

Аналіз прозових зразків народної творчості у “Спогадах з Полісся, Волині і Литви” Юзефа Ігнація Крашевського дає підстави стверджувати, що ця праця є важливим едиційним джерелом народної прози Західного Полісся. Легенди, перекази й оповіді без чіткого окреслення автором їх жанру й регіонального походження демонструють різноманітність жанрового складу західнополіської наратології. Тематичний аналіз народних оповідань дає можливість також встановити зв'язки процесів новотворення з традицією: відбувається комбінування мотивів. Так, героїчні легенди поєднують міфологічні й апокрифічні мотиви; історичні моменти, побутові й історичні оповідання теж позначені впливом давніх міфологічних уявлень. Разом із тим, оригінально введені в книгу народні наративи свідчать про те, що вони є самобутніми фрагментами історії та сучасного побуту нашого народу.

²⁶ Крашевський Ю.І. Спогади з Полісся, Волині і Литви. С.25–27.

²⁷ Там само. С.61–62, 104.

²⁸ Там само. С.67–68, 53.

²⁹ Там само. С.108–109.

³⁰ Там само. С.8.

**FOLK TALE IN “MEMORIES OF POLISSYA, VOLYN AND LITHUANIA”
JOZEF IGNACIJ KRASZEWSKI'S: SUBJECT-GENRE ASPECT****Lilija DAVYDIUK**

*Lesya Ukrainka Eastern European National University
30-a / 308, Vinnichenko str., Lutsk, 43000
Chair of Ukrainian Literature
e-mail: kyslynka@gmail.com*

The folk stories written by Jozef Kraszewski while living in the West-Polissya region are studied in the article. Particular attention is paid to the analysis of genre features in memories stories, their regional existence. The inaccuracies in the genre defining of recorded folklore samples by the author are identified. The originality of “Memories of Polissya, Volyn and Lithuania” by Jozef Kraszewski as a means of understanding and presenting of folklore texts by foreign researcher in the 19th century is pointed out.

Key words: West-Polissya region, memories stories, folklore texts, thematic-genre peculiarities, plot.

**НАРОДНЫЕ НАРРАТИВЫ
В “ВОСПОМИНАНИЯХ О ПОЛЕСЬЕ, ВОЛЫНИ И ЛИТВЕ”
ЮЗЕФА ИГНАЦИЯ КРАШЕВСКОГО:
ТЕМАТИКО-ЖАНРОЛОГИЧНЫЙ АСПЕКТ****Лілія ДАВИДЮК**

*Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки
Факультет филологии и журналистики
ул. Винниченка, 30-А / 308, Луцк, 43000
Кафедра украинской литературы
e-mail: kyslynka@gmail.com*

В статье рассматриваются народные рассказы, зафиксированные Юзефом Игнацием Крашевским во время пребывания на Западном Полесье. Особое внимание уделено анализу жанровых особенностей нарративов, их регионального бытования. В ходе исследования установлены неточности в жанровом определении автором зафиксированных образцов народного творчества. Указано на своеобразие труда Ю.И.Крашевского “Воспоминания о Полесье, Волыни и Литве” как один из способов видения и подачи фольклорных текстов зарубежным исследователем в XIX в.

Ключевые слова: Западное Полесье, народные нарративы, фольклорные тексты, тематико-жанрологические особенности, сюжет.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.16
Прийнята до друку 24.11.16